

De bedrieglijke lokroep van het verlangen

Recensie

Ik verlang en sta in brand. Van Sappho tot Sulpicia. Vertaald en toegelicht door Mieke de Vos (Amsterdam, Athenaeum – Polak & Van Gennep, 2020), 144pp. ISBN 978 90 253 1228 2.

Zouden er nog zijn, verdwaalde zielen die geloven dat een mooi Grieks of Latijns vers per definitie aan een mannelijk hoofd of hart ontsproten is? Het valt moeilijk te geloven, maar je weet nooit. Keikoppen zullen waarschijnlijk nooit overtuigd worden (hen laten we zonder veel spijt achter), twijfelaars zullen moeiteloos over de streep getrokken worden door de gedichten en fragmenten die Mieke de Vos aan ons voorstelt.

Dit boek biedt een vertaling in vrije verzen van een selectie gedichten en fragmenten van achtereenvolgens Sappho, Korinna, Telesilla, Praxilla, Erinna, Anyte, Moiro, Nossis en (als Latijnse dichteres de uitzondering in een voor het overige geheel Griekse reeks) Sulpicia. De keuze voor deze dichters wordt niet toegelicht, maar is ongetwijfeld weloverwogen. Hun aantal suggereert dat De Vos op zoek gegaan is naar sterfelijke tegenhangers van de negen muzen. Op Sulpicia na komt de selectie overeen met de catalogoog van negen dichters die Antipater van Thessaloniki kort voor onze tijdrekening samenstelde (*AP* IX 26; als laatste vermeldde hij Myrtis, maar van haar productie rest ons niets). Het epigram van Antipater lijkt de verklaring voor de selectie; een andere reden om een dichteres als Telesilla op te nemen, van wier oeuvre nog geen twintig woorden bewaard is, ligt niet voor de hand. De volgorde is chronologisch (De

Vos houdt tegen een groeiende consensus vast aan de datering van Korinna in de vijfde eeuw v.C.).

Elk van de negen dichtersessen wordt afzonderlijk voorgesteld in een beknopte inleiding met telkens aandacht voor de beschikbare biografische informatie en historische context. Eigennamen die in de vertaling voorkomen, worden achteraan toegelicht. Deze vormen van situering en duiding zijn welgekomen en sturen de lezer. In een uitgebreid nawoord reflecteert De Vos over verscheidene kwesties die de selectie als geheel opwerpt: de stem van de vrouw in de antieke wereld, de invloed van toenmalige sociale conventies en context, het idee van het bestaan van ‘vrouwenliteratuur’, de positie van Sapfo, en de overlevering van de gedichten. Dit nawoord biedt pertinente inzichten die even blijven nazinderen.

In het academische onderzoek doen tal van inzichten en hypotheses de ronde over verscheidene van de dichtersessen en fragmenten in dit boek: zo worden er vandaag al behoorlijk wat verzen tentatief geïdentificeerd als fragmenten van *De Spinstok*, maar wordt het auteurschap (en zelfs het bestaan) van Erinna in twijfel getrokken, wordt gesuggereerd (door zowel vrouwelijke als mannelijke lezers) dat enkele van de gedichten van Praxilla eigenlijk niet van haar hand zijn, etc. Dat zulke theorieën niet binnengeloodst worden in een boek als dit, is volkomen begrijpelijk. Wel onverwacht zijn enkele feitelijke onjuistheden: het is niet zo dat er van Erinna en Moiro enkel epigrammen zijn overgeleverd (p. 115), Sapfo is niet de oudste Griekse poëet samen met Homeros (p. 119), Moiro staat niet aan het begin van het genre van het schelddicht (p. 93), de Keulse papyrus van Sapfo werd niet in 2010 ontdekt maar in 2004 (p. 12).

Nog nooit werd een dergelijke selectie van antieke dichtersessen, die een brede chronologische periode beslaat, voor het Nederlandse publiek beschikbaar gemaakt: hierin schuilt de grootste waarde van het boek. Niet alles is nieuw. De vertalingen van Sapfo en Sulpicia werden in een recent verleden al in handelsedities gepubliceerd door De Vos. (Er wordt niet gerept van de inmiddels beruchte Sapfo-vondst uit 2014.) Ook van de gedichten van Erinna, Anyte, Moiro en Nossis is een goede helft te vinden in recente boekpublicaties van De Vos. Wat de vertaling van individuele dichtersessen betreft, schuilt de toevoeging van dit nieuwe boek daarom met name in de secties met Korinna en Praxilla (en in mindere mate, Telesilla). Deze vertalingen zijn zeer welgekomen: van deze dichtersessen was tot dusver nagenoeg niets beschikbaar in het Nederlands (en ook niet in het Grieks trouwens in het geval van Telesilla, zoals al gezegd). Zeker in het geval van Korinna, even begeistertend als ongrijpbaar, is De Vos’ vertaling met open armen te ontvangen. Praxilla is een fascinerend janus-figuur die nu

pas, dankzij dit boek, in volle glorie voor het voetlicht treedt en over wie het laatste woord ongetwijfeld nog niet gezegd is.

Zoals gezegd raakt De Vos in haar lezenswaardige nawoord belangrijke thema's aan. Terecht waarschuwt ze dat we ons bewust moeten zijn dat de poëzie van deze vrouwelijke dichters zich door de kier van een door mannen geopende deur heeft moeten wringen: "Gedichten van vrouwen over vrouwen werden geselecteerd voor bloemlezingen en boekuitgaven. Onderwerpen die niet met vrouwelijkheid werden geassocieerd bleven veelal buiten beschouwing" (pp. 123-124). Dit heeft onmiskenbaar ons beeld van de poëzie van antieke dichters gekleurd, en te lang werd men in de appreciatie en verwachtingen over de thematiek van die poëzie in diezelfde richting geduwd. Ook de moderne vertaler draagt een verantwoordelijkheid in deze kwestie. Zelden wordt een poging ondernomen om dit door selectieve overlevering ontstane idee fixe over Griekse vrouwelijke poëzie te doorbreken. Ook nu dwingt De Vos sommige gedichten onnodig in dit keurslijf. Anyte wordt hier (en nagenoeg altijd) "als een vrouwelijke stem ervaren, omdat zij haar stem leende aan zwakke wezens en groepen die doorgaans niet werden gehoord" (p. 118), maar hoeft dit zo te zijn? Anyte's epigrammen dragen slechts een zeer lichte tot geen vrouwelijke stempel: haar stem is neutraal (zouden we op basis van de gedichten kunnen zeggen dat de auteur een vrouw is mochten we haar naam niet kennen?). Van Praxilla's fragment *Wat ben je mooi...* is een veel schunniger vertaling dan die van De Vos best mogelijk (in de lijn van 'a lady in the streets, a freak in the sheets'). Poëzie van antieke dichters blijft verspreid worden onder titels die bol staan van *verlangen, liefde, eros* en vergelijkbare termen. Gewaardeerde genuanceerde nawoorden als dat van De Vos ten spijt, houdt het vertrouwde maar eenzijdige beeld zich zo in stand: antieke dichters moeten wel uitsluitend over zogenaamde vrouwelijke thema's geschreven hebben. Indien we niet beter weerstaan aan de lokroep van die mythe blijven we voortwandelen op een pad dat steeds smaller wordt. En dat is minder dan de antieke dichters verdient.

Reinhart Ceulemans
Reinhart.Ceulemans@kuleuven.be

